

Валентина Маринова

**ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПРАГА НА
НОВИЯ ПРОГРАМЕН ПЕРИОД ЗА
ПРИЛАГАНЕ НА ВОДЕНО ОТ
ОБЩНОСТИТЕ МЕСТНО РАЗВИТИЕ
(ВОМР). ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УКРЕПВАНЕ
НА НПО И ЧИТАЛИЩАТА**

ГОДИШНИК НА ВУААРР

ТОМ X

Доц. д-р Валентина Маринова е с над 35 год. трудов стаж в сектор земеделие и гори.

Научни интереси в областта на горското стопанство, селски и алтернативен туризъм, устойчиво развитие на териториите, организационите структури на управлението. Участва в редица проекти и програми с международно, национално и регионално значение, автор и съавтор на учебни помагала монографии, доклади.

UNIVERSITY OF AGRIBUSINESS AND RURAL DEVELOPMENT
YEARBOOK, VOLUME X, 2022

**CHALLENGES AHEAD OF THE NEW PROGRAM
PERIOD FOR THE IMPLEMENTATION OF
COMMUNITY-LED LOCAL DEVELOPMENT
(CLD). OPPORTUNITIES FOR STRENGTHENING
OF NGOs AND READING CENTERS**

Valentina Marinova

Abstract: Local communities enable the development of a diverse and distinguishable spectrum of processes that change space. Communities are the places where the processes of change in the economic, political and family spheres (which characterize modern society) take place.

Due to the process of globalization, the local level acquires new dimensions, forms new networks in the form of regional innovation systems. Nation-states are no longer the only frameworks for creating innovation processes, and social leadership is therefore given a special role. Local territories are a space of great importance and potential for working on different strategies for coexistence.

Social capital is an element deeply related to community life and socio-community education. When trust and reciprocity exist between the residents of a locality and its social leaders, social capital can be strengthened and renovated. Different formulas for participation ensure a commitment to values, worldviews and ways of life, and this can be expressed in different ways.

Keywords: local community, leaders, EU, non-governmental sector / NGO /, strategy, Program period 2021-2027.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПРАГА НА НОВИЯ ПРОГРАМЕН ПЕРИОД ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ВОДЕНО ОТ ОБЩНОСТИТЕ МЕСТНО РАЗВИТИЕ (ВОМР). ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УКРЕПВАНЕ НА НПО И ЧИТАЛИЩАТА

Валентина Маринова

Резюме: Местните общности позволяват развитието на разнообразен и разграничим спектър от процеси, които променят пространството. Общностите са местата, където процесите на промяна в икономическата, политическата и семейната сфера (които характеризират съвременното общество) се случват.

Заради процеса на глобализация местното ниво добива нови измерения, формира нови мрежи под формата на регионални системи за иновация. Националните държави вече не са единствените рамки за създаване на процеси на иновация и следователно социалното лидерство получава специална роля. Местните територии са пространство от огромна важност и потенциал за работа по различни стратегии за съвместно съществуване.

Социалният капитал е елемент дълбоко свързан с живота в общност и с социо-общностното образование. Когато съществуват доверие и взаимност между жителите на местност и нейните социални лидери, социалният капитал може да бъде заздравен и реновиран. Различни формули за участие гарантират ангажимент към ценностите, мирогледа и начина на живот и това може да бъде изразено по различни начини.

Ключови думи: местна общност, лидери, ЕС, неправителствен сектор / НПО/, стратегия, Програмен период 2021-2027 г.

1. Еволюция на гражданското общество в ЕС до 2030

Гражданските организации трябва да отговорят адекватно на промените на съвременния свят и да прилагам иновативни решения за справяне с проблемите си. Това е един от основните изводи, който прави анализът „Еволюция на гражданското общество в ЕС до 2030“.

Демографските промени влияят върху неправителствения сектор по няколко различни начина – положителни и отрицателни. От една страна необходимостта от услугите предоставяни от НПО нараства и се обособяват нови полета за изява, като например сплотяване и комуникации между различните поколения. И макар и на пръв поглед тази тенденция да е положителна, тя има и негативна страна. Предоставянето на обществени услуги все повече се основава на договори, а не на безвъзмездно финансиране.

За справяне с предизвикателствата, организираното гражданско общество трябва да отговори адекватно на промените и съответно да засилва и подобрява своите структури, процедури за управление както и да „прегърне“ иновациите. Гражданското общество заедно с институциите трябва да разработи нови подходи за справяне с тези предизвикателства.

Въпреки че, ЕС се възстановява от икономическата криза, нейните последици са все още осезаеми. По време на кризата гражданските организации загубиха значителна част от публичното си финансиране и макар и нивата на финансиране да се възстановяват към тези от преди кризата, то съставът е коренно различен. Сега много по-голяма част от финансирането е насочено към предоставяне на услуги, докато гражданските организации занимаващи се със застъпничество остават не до финансирани. НПО вече намират отговор на тази променяща се среда, като развиват нови бизнес модели, основани на рационализации и профилиране, работа в мрежи и съвместни кампании, както и диверсифициране на източниците на средства. Организациите на гражданското общество трябва да продължат да прилагат тези мерки, като също така инвестират в застъпничество и се противопоставят на внушенията, че орязването на публичните разходи е неизбежно и приватизацията е единствения верен път напред.

Дигиталните технологии са един друг фактор, който оказва влияние върху обществото като цяло и в частност НПО и техните отношения с институциите. Новите социални медии и мрежи правят дейността на някои организации на гражданското общество по-лесни и те получават по-голяма публичност.

От друга страна онлайн атавизмът омаловажава в голяма степен ролята на неправителствените организации. Същото може да се каже и за процеса на консултиране от страна на институциите към гражданите.

В миналото, НПО бяха естественият посредник между институциите и гражданите, но с помощта на новите технологии институциите могат директно да комуникират с гражданите, като по

този начин процесът на консултиране става по-обхватен, но за сметка на това се губи дълбочината му. За да се възползват от предимствата на модерните технологии, НПО трябва да поддържат съответното високо технологично ниво, не само по отношения на реализирането на програмите, но и във фондонабирането, връзките с обществеността и т.н. В сектора трябва да сме наясно с положителните ефекти на новите технологии, но и с техните ограничения. Виртуалното общуване не трябва да измества реалните комуникации, а по-скоро да ги допълва.

При засилващия се популизъм и евроскептицизъм, Европейските ценности, които бяха издигнати преди десетилетия са подложени на съмнения и дори отричани. Свидетели сме и на феномена фалшиви новини и журналистиката, фокусирана върху скандали. Всичко това има своето отражение върху организациите на гражданското общество. Тяхното право на съществуване и ефективност са поставени под въпрос, като по този начин натискът върху тях неимоверно нараства, било то под формата на по-слабо финансиране или дори в ограничаването на фундаментални права, като правото на сдружение и изразяване. НПО и държавните институции трябва да работят съвместно за гражданско образование и обучение, като привлекат общественото мнение върху опасностите, свързани с ограничаване на гражданските права и разпространяването на фалшиви новини. Неправителственият сектор като цяло трябва да повиши отчетността и прозрачността в дейността си, за да не бъде лесно уязвим.

Въпреки че, България се възстановява от икономическата криза, нейните последици са все още осезаеми. По време на кризата гражданските организации загубиха значителна част от публичното си финансиране и макар и нивата на финансиране да се възстановяват към тези от преди кризата, то съставът е коренно различен. Сега много по-голяма част от финансирането е насочено към предоставяне на услуги, докато гражданските организации занимаващи се със застъпничество остават не дофинансирани. НПО вече намират отговор на тази променяща се среда, като развиват нови бизнес модели, основани на рационализации и профилиране, работа в мрежи и съвместни кампании, както и диверсифициране на източниците на средства. Организациите на гражданското общество трябва да продължат да прилагат тези мерки, като също така инвестират в застъпничество и се противопоставят на внушенията, че орязването на публичните разходи е неизбежно и приватизацията е единствения верен път напред. Тук те трябва да си сътрудничат с институциите на ЕС, които са създадени за преодоляване на икономическата криза. Тези институции заедно с НПО трябва да

насърчават филантропията, за да стимулират една култура на даряване и доброволчество.

Стесняващото се гражданско пространство е глобален феномен, все по-осезаем в страните от ЕС. Ето защо гражданските организации съвместно с институциите на ЕС трябва да мониторираат гражданското пространство в Европа и да насърчават участието на гражданите в устояване на демокрацията. Очаква се помощта на институциите в тази насока да има и финансово изражение. Но основната роля в този процес трябва да изиграят самите граждански организации, които трябва да са активни и да увеличават своята членска маса.

2. Предизвикателства пред прага на новия програмен период за прилагане на Водено от общностите местно развитие (ВОМР)

Един от най-резултатните инструменти за подпомагане развитието на селските райони в ЕС е подходът ВОМР, който осигурява целенасочено разходване на публичните средства, съобразено с нуждите и спецификите на района и участието на местната общност при разработването на стратегия за местно развитие, отговаряща на социалните, екологичните и икономическите предизвикателства.

Подход, който със сравнително малки финансови инвестиции може да окаже значително влияние върху живота на хората и да генерира нови идеи и обща отговорност за въвеждането им в практиката.

ВОМР подкрепя сектори и категории бенефициенти, които често не получават подпомагане или само ограничена помощ чрез други програми, които работят в селски райони като културни дейности, подобряване на природната среда, архитектурата и възстановяването на културните ценности, селския туризъм, които допринасят за оптимизиране на отношенията между производителите и потребителите и др. Чрез МИГ ПРСР добавя стойност към резултатите от реализацията на мерките, включени в програмата.

Общността е особен тип социална система от човешки отношения, която във всеки момент е различна и търпи постоянни промени.

По същество местната общност обединява хората от дадена географска територия чрез техните общи интереси. С оглед на общностното развитие в селските райони, една от най-силните характеристики на читалището е неговият средищен характер.

На много места, особено в малките селища, то е единствената културна, образователна и информационна организация, което го превръща в естествен център за развитие.

В общественото съзнание, читалището е „мястото“ на общността - неутрална територия, достъпна за всеки.

То е естествено място за срещи, дискусии, дебати, публични обсъждания, освободено от институционални зависимости. Читалището е най-близката организация до местния контекст и всекидневно се докосва до непосредствените проблеми и потребности на местните хора.

Независимо от усилията на различни програми и проекти през последните години, вложени в тази посока, повечето читалища не разчитат добре тази своя функция, като се придържат към по-традиционни форми на общуване и взаимодействие с общността.

Въпреки това, вече има достатъчно положителни примери, които показват, че това е правилният път на развитие за читалищата. Връзката „местна общност – читалище“ може да бъде сведена до няколко основни типа взаимодействие с огромен потенциал за развитие, като читалището може да играе ключова роля по отношение на представителство, посредничество, информиране, образование, обединение, сближаване на различия, подкрепа и взаимопомощ и др.

Голям потенциал по отношение на общностното развитие в селските райони се корени в многофункционалността, богатството и многообразието на читалищната дейност.

Тя носи своя колорит в зависимост от местния контекст и спецификите на съответното населено място, традиционни практики, поминък на населението, демографски и етнически състав, прилагани управленски подходи.

Безспорен е и фактът, че читалището е разчетено от местната общност като мястото за обмен на информация и хранилище на нематериалното културно наследство. В съвременността, в известен смисъл то поема функциите на семейството по осигуряване на предаване на традиционни знания и умения между поколенията. С непреходна стойност се дейностите, свързани с традицията, местния патриотизъм, съхранената памет на общността.

Динамиката в средата непрекъснато провокира потребностите на общностите – информационни, културни, социални, технологични. Често това са същите потребности както и преди, но удовлетворяването им вече изисква нови умения, решения, подходи, технологии и тип управление.

За да бъде адекватно на променените очаквания на местните хора, читалището следва непрекъснато да инвестира в човешкия си потенциал и в материалната и технологичната си база, но ограничените му ресурси възпрепятстват този процес.

Често незнанието и невъзможността за справяне с новите предизвикателства водят до бягство от промени и иновации, а в други случаи – до липса на критерии и качество на услугите. Въпреки отворения си характер по закон, много читалища, предимно в селските райони, се ограничават до художествена самодейност, основаваща се на традиционен фолклор.

На практика те са затворили пространствата си, допускайки до структурираните си дейности ограничен кръг хора, т.н. самодейци.

Повечето от тях не търсят контакт с хора извън непосредственото читалищно обкръжение.

Мудността в технологичната модернизация на читалищата може да ги маргинализира. Същевременно за тях е рисково да бъдат поставени в чисто пазарна ситуация, тъй като нямат достатъчно знания и ресурси, а това може да компрометира усилията им за промяна и да ги тласне в нежелани посоки. Следователно е добре да се търси пресечна точка и начини на взаимодействие между бизнес дейностите и дейностите на читалищата за развитие на местните общности.

Друг проблем може да се яви negliжирането от тяхна страна на диверсификацията на обществото, несъобразяването с разнообразието от общности и вкусове, промяната на демографския и етнически състав на селските общности, което отново може да доведе до само изолиране на читалищата от нуждите на хората .

Неподготвеността на голяма част от читалищните служители за иновативни и предприемачески модели може да ги лиши от достъп до ресурси и допълнително да маргинализира общностите. Мнозинството от читалищата в селските райони са неподготвени за осигуряване на алтернативно финансиране.

При неуспешно кандидатстване по проекти, част от тях загубват интерес към алтернативни възможности и ресурси. Управленските умения на повечето от читалищните секретари са незадоволителни, както поради некомпетентност и неосъзнатост, така и поради отсъствие на управленски изисквания към тях.

Запазване на многофондовото финансиране, разширяване на териториалното прилагане и опростяване на прилагането на подхода ЛИДЕР / VOMP.

Подходът Лидер / ВОМР доближава европейската политика до хората и бизнеса от селските райони чрез подобряване на достъпа до финансиране от европейските фондове на малки по размер бизнес дейности с помощта на екипите на местните инициативни групи, подпомага изграждането на местен капацитет за усвояване на европейски средства сред членове на местната общност, много от които нямат друг достъп до европейски средства, подпомага задържането на инициативни хора в местната общност.

Прилагането на подхода насърчава създаването на публично-частни партньорства (чрез местните инициативни групи) с участието на местния бизнес, граждански и неправителствени организации и местната власт, които съвместно определят потребностите и потенциала на територията за развитие

Прилаганите стратегии за ВОМР са в полза на малкия местен бизнес, създават по-добри икономически, социални и екологични условия за живот в малките население места. ВОМР е териториален подход, който доказва предимствата си за развитие на местната икономика и е необходимо да продължи за програмен период 2021-2027 г.

Основни потребности са разширяване прилагането на подхода ЛИДЕР/ВОМР и запазването и увеличаването на възможностите за многофондово финансиране освен по ПРСР и по ОПРЧР, ОПНОИР, ОПОС и ОПИК за осигуряване на многосекторно развитие на териториите на местните общности.

Подходът ВОМР се прилага с многофондово финансиране с участието на програми „Конкурентоспособност и иновации в предприятията“, „Развитие на човешките ресурси“, „Образование“ и „Околна среда“ с финансиране в размер на по 2% от бюджетите на всяка програма, както и финансиране от СПРЗСР в размер на 8% от неговия бюджет.

Разширяването на подхода ще даде възможност на по-голяма част от местните общности на територията на страната сами да определят потребностите и потенциала за развитие на територията, на която живеят, да вземат решение за областите, които за тях е важно да се развиват и в резултат да определят мерките, чрез които това може да бъде постигнато, а в следствие – да одобрят и конкретни проекти, които да получат публично финансиране.

Това би изградило както местен управленски капацитет и такъв за управление на проекти, така би спомогнало в голяма степен и за

решаването на дефинирани от местната общност проблеми на съответната територия.

Подкрепата за WOMP/ЛИДЕР се извършва чрез подкрепа на интегрирани и многосекторни стратегии за местно развитие, основани на характеристиките на конкретната територия и разработени въз основа на местните потребности и потенциал. Интервенцията е съгласно чл. 77 от Регламент 2021/2115 на Европейския парламент и Съвета за установяване на правила за подкрепа на стратегическите планове, които да бъдат изготвени от държавите-членки в рамките на Общата селскостопанска политика (Стратегически планове за ОСП) и финансирани от Европейския фонд за гарантиране на земеделието (ЕФГЗ) и от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР) и за отмяна на регламент (ЕС) № 1305/2013 на Европейския парламент и на Съвета и Регламент (ЕС) № 1307/2013 на Европейския парламент и на Съвета.

Подходът WOMP/ЛИДЕР води до постигането на специфична цел съгласно чл. 6, параграф 1, буква з): „Насърчаване на заетостта, растежа, социалното приобщаване и местното развитие в селските райони, включително биоикономиката и устойчивото горско стопанство“ на предложение за Регламент на Европейския парламент и Съвета за установяване на правила за подкрепа на Стратегически планове за ОСП.

Прилагането на стратегии за WOMP дава възможност за финансиране на проекти, които отговарят на местните потребности, създават и запазват заетост за местното население и са в полза на малкия местен бизнес. Чрез тях се създават по-добри икономически, социални и екологични условия за живот в малките население места, подкрепя се многосекторното развитие на местните икономики и се забавя процесът на обезлюдяване.

С прилагането на подхода WOMP/ЛИДЕР се цели и постигане на следните специфични цели за местно развитие:

- Подобряване на условията на живот на териториите на местните общности;

- Създаване на динамична жизнена среда и подобряване качеството на живот чрез развитие на хоризонтални и междусекторни партньорства и взаимодействие за инициативи от общ интерес, както и на практики и модели за добро управление и участие на заинтересованите страни в развитието на територията, като основа за териториално развитие;

- Подкрепа за териториалната идентичност, маркетинг и марки на база на специфичния териториален потенциал и продукти от местен характер;

- Повишаване на конкурентоспособността на местните икономики и възможности за създаване на местен бизнес, включително чрез диверсификация и подкрепа за алтернативни дейности;

- Подкрепа за въвеждането на иновации;

- Засилване на капацитета за научни изследвания и иновации и на въвеждането на модерни технологии чрез подкрепа за иновации в предприятията и насърчаване на прехода към кръгова икономика чрез подкрепа за инвестиции в предприятията с цел подобряване на ресурсната ефективност;

- Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и социално включване на уязвими и маргинализирани групи;

- Съхраняване и опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност, вкл. дейности за превенция и управление на риска и за използване потенциала на културното наследство;

- Приобщаващо образование и образователна интеграция.

Прилагането на подхода ЛИДЕР/ВОМР в България се отразява положително на териториите на местните общности като води до получаването на значителна добавена стойност под формата на създаване и укрепване на административния капацитет за работа с проекти с европейско финансиране на местно ниво, което подкрепя местното самоуправление и децентрализацията; осигуряване на подкрепа за малкия бизнес чрез инвестиции в много на брой малки проекти, което от своя страна задържа хората по родните им места и забавя процесите на обезлюдяване на малките населени места; предлага многосекторно развитие на териториите, като по този начин се осигурява балансирано развитие на териториите; изгражда местна идентичност и сплотява местната общност.

Програма „Образование“ 2021-2027 като част от бъдеща Стратегия за ВОМР на МИГ

Специфична цел: ESO4.6. Насърчаване на равния достъп до качествено и приобщаващо образование и обучение, както и на неговото завършване, по-специално за групите в неравностойно положение — от образованието и грижите в ранна детска възраст през общото и професионалното образование и обучение до висшето образование, както и образованието и ученето на възрастни, включително улесняване

на мобилността с учебна цел за всички и достъпността за хората с увреждания (ЕСФ+).

- Разширяване обхвата в предучилищното и в училищното образование, чрез подкрепа за ефективното функциониране на механизма за съвместна работа на институциите по обхващане, включване и предотвратяване на отпадането от образователната система на деца и ученици.

- Обща и допълнителна подкрепа за личностно развитие в предучилищното и училищното образование.

- Допълнителна подкрепа за личностно развитие на деца и ученици със СОП, в риск, с хронични заболявания и изявени дарби за трайно приобщаване в предучилищното и училищното образование.

- Обща подкрепа за личностно развитие за достъп и трайно приобщаване на децата и учениците в предучилищното и училищното образование.

Специфична цел: ESO4.7. Насърчаване на ученето през целия живот, по-специално гъвкавите възможности за повишаване на квалификацията и за преквалификация за всички, като се вземат предвид предприемаческите и цифровите умения, по-доброто предвиждане на промените и изискванията за нови умения в зависимост от нуждите на пазара, улесняването на преходите в професионалното развитие и насърчаването на професионалната мобилност (ЕСФ+).

- Ограмотяване на възрастни.

Специфична цел: ESO4.10. Насърчаване на социално-икономическата интеграция на маргинализирани общности като ромите (ЕСФ+).

- Създаване на условия за достъп до образование чрез преодоляване на демографски, социални и културни бариери.

- Комплексни програми на общинско ниво за десегрегация на училищата, превенция на вторичната сегрегация и против дискриминацията.

- Утвърждаване на интеркултурното образование, чрез култура, наука и спорт.

Специфична цел: ESO4.6. Насърчаване на равния достъп до качествено и приобщаващо образование и обучение, както и на неговото завършване, по-специално за групите в неравностойно положение — от образованието и грижите в ранна детска възраст през общото и професионалното образование и обучение до висшето образование, както и образованието и ученето на възрастни, включително улесняване

на мобилността с учебна цел за всички и достъпността за хората с увреждания (ЕСФ+).

- Ефективно прилагане на компетентностния модел чрез въвеждане на училищни методически планове за действие за развитие на ключови компетентности.

- Подкрепа за създаване и прилагане на култура за иновации, иновативни детски градини и училища.

Програма "Развитие на човешките ресурси" 2021-2027

Програмата ще подкрепя изпълнението на подхода Водено от общностите местно развитие (ВОМР). Специфичният обхват на подкрепата чрез териториалните инструменти е посочен конкретно за всяка специфична цел.

Мерките по ПРЧР трябва да са част от стратегии, по които е предвидено финансиране от повече от един фонд (многофондови стратегии), като така се осигурява синергия и допълващ ефект между отделните програми за решаване на местни проблеми на територията на МИГ. Координацията между програмите и фондовете ще осигури интеграция на подкрепата от фондовете в подхода ВОМР, а функционирането на МИГ като партньорство между общини, граждански сектор и бизнес и изработването на местните стратегии за развитие на териториите на принципа „отдолу-нагоре“ ще даде възможност да се допълнят ефектите от интервенциите на национално ниво, като финансирането се насочи за решаване на конкретни местни проблеми.

Подходът „Водено от общностите местно развитие“ (ВОМР), приложим на територията на избрани местни инициативни групи, при условие че финансираните операции са част от мерките на техните многофондови стратегии за ВОМР, одобрени за финансиране от ПРЧР 2021-2027 чрез процедура за подбор на национално ниво и отчитащи местни специфики.

ПРЧР може да подкрепи мерки за ВОМР, насочени към:

- Активиране, мотивиране и включване в заетост на неактивни и безработни лица, в т.ч. продължително безработните,

- Подобряване конкурентоспособността на уязвимите групи на пазара на труда чрез повишаване на уменията, компетенциите и професионалната квалификация с отчитане на регионалните възможности на пазара на труда и икономиката;

- Целенасочена подкрепа за осигуряване на заетост за младежите, вкл. чрез трудово консултиране, кариерно ориентиране, стажове, обучение на работното място;

- Подкрепа за развитие на предприятията от социалната икономика с цел създаване на условия за устойчива заетост на силно уязвими групи и изпълнение на социално-значими дейности.

В планирането на Програмен период 2021-2027 г. подходът ВОМР остава задължителна част от ОСП и от Програмите за развитие на селските райони, които се подпомагат от ЕЗФРСР, но действието му като част от интегрираното териториално развитие отново се разширява и сред другите фондове.

В Регламент 2021/1060 от 24 юни 2021 година за установяване на общо приложимите разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд плюс, Кохезионния фонд, Фонда за справедлив преход и Европейския фонд за морско дело, рибарство и аквакултури, както и на финансовите правила за тях и за фонд „Убежище, миграция и интеграция“, фонд „Вътрешна сигурност“ и Инструмента за финансова подкрепа за управлението на границите и визовата политика е записано, че:

За да се мобилизира в по-висока степен потенциалът на местно ниво, е необходимо да се засилва и улеснява воденото от общностите местно развитие. То следва да отчита местните потребности и възможности, както и съответните социални и културни характеристики и да осигурява структурни промени, да изгражда капацитета на общността и да стимулира иновациите. Следва да се засили тясното сътрудничество и интегрираното използване на фондовете и ЕЗФРСР за изпълнение на стратегиите за местно развитие.

От решаващо значение е местните групи за действие, представляващи интересите на общността, да отговарят за разработването и изпълнението на стратегиите за водено от общностите местно развитие.

За да се улесни координираното предоставяне на подкрепа от различните фондове и ЕЗФРСР за стратегиите за водено от общностите местно развитие и да се улесни тяхното изпълнение, следва да се улесни прилагането на подход с „водещ фонд“.

Когато ЕЗФРСР е избран за водещ фонд, следва да се спазват правилата, установени за подхода с „водещ фонд“.

Тъй като ЕЗФРСР е изваден от този Регламент (за ЕЗФРСР ще има отделен Регламент), това от една страна означава, че държавите-членки могат да създадат „обща кошница“ с целенасочено финансиране

за WOMP от различните фондове и с избор на водещ фонд, различен от земеделския, но от друга, налице е риск партньорствата и работата в мрежа по WOMP да останат само елемент на ОСП, където е поставен посилен акцент върху селскостопанските и екологичните въпроси и са пренебрегнати териториалните подходи и неземеделското развитие на селските райони. Независимо от това какво ще реши настоящата Европейска комисия, подходът WOMP е припознат като най-сполучливият инструмент за устойчиво развитие, независимо дали на регионите или на селските райони и вече е съществен, а не допълващ елемент от Политиката на сближаване на ЕС.

WOMP отново е част от Интегрираното териториално развитие (член 28), наред с интегрираните териториални инвестиции или „друг териториален инструмент за подкрепа на инициативи, разработени от държавата членка“. Водено от общностите местно развитие е описано в член 31, като се запазва многофондовото финансиране. Стратегиите са предмет на член 32, а Местните инициативни групи (Местни групи за действие) на член 33.

WOMP е част от последния приоритет – Европа по-близо до гражданите, като освен като подход за развитие на селските райони, инвестиции ще се правят и в градски и регионални стратегии за интегрирано развитие. Водеща роля за разработването на стратегиите и за подбора на мерките, които да бъдат финансирани ще имат съответните градски, местни, общински или други териториални органи или организации.

Градското измерение на политиката на сближаване също се укрепва, като 6 % от помощта по линия на ЕФРР се заделят за устойчиво градско развитие и се създава нова програма за изграждане на мрежи от контакти и капацитет на градските власти – Европейската инициатива за градовете. Тъй като WOMP разширява териториалния си обхват, има предложение Комисията да създаде самостоятелно пилотно Звено за подкрепа на WOMP на ниво ЕС, което да управлява изграждането и работата в мрежа, транснационалното сътрудничество и създаването на капацитет на всички МИГ във всички фондове.

3. Възможности за укрепване на НПО и читалищата

Териториалното многообразие в Европа предоставя потенциал, който не се използва в достатъчна степен. Ориентираният към местните условия процес на изготвяне на политики може да допринесе за разгръщане на нереализирания потенциал.

Обединяването на усилията във всички секторни политики, равнища на управление, райони и групи на обществото е от основно значение, за да бъде Европа приобщаваща и устойчива и да предлага перспективи за бъдещето на всички хора и места, да защитава поминъка и да задава насока за действие при преходите.

Съвременен сред приоритетните цели и задачи на страните по света е изграждането на устойчив икономически модел, базиран на идеята за „интелигентен растеж“. По същество „интелигентният растеж“ е в пряка зависимост от развитието на научните изследвания и иновациите на микро и макро равнище.

В тази връзка в областта на иновациите основен стремеж на национално ниво е инвестициите в научноизследователска и развойна дейност (НИРД) да достигнат 1,50% от брутния вътрешен продукт (БВП) към 2020 г.

Основна предпоставка за създаване на иновативни продукти и услуги е необходимостта от предлагане на ново технологично решение, което в максимална степен да е съобразено с потребителските желания и очаквания.

Развитието на гражданското общество и постоянния процес на търсене на нови методи и подходи за разрешаване на проблеми от социален характер са основополагащи фактори за постигане на иновационен прогрес.

Подкрепата и стимулирането на общественото, духовно, научно, икономическо и политическо развитие са приоритетни цели на организациите с нестопанска цел . Същевременно, към основните задачи на неправителствените организации все по-често се включват дейности по създаване и внедряване на иновационни проекти и новаторски решения, насърчаване и промотиране на социални иновации и иновации в публичния сектор. В икономическо развитите страни организациите с нестопанска цел подпомагат и дори изцяло заместват ролята на правителството при доставка на иновативни стоки и услуги за населението, както и при стимулиране на иновационната активност на бизнес организациите и малките и средните предприятия.

По този начин организациите с нестопанска цел играят важна роля за развитието на научната мисъл и иновационен капацитет на държавите. Това прави неправителствените организации активни стопански субекти в процеса на създаване, реализиране и разпространение на резултатите от научноизследователската и развойна дейност на учени, изследователи и предприемачи. В България обаче съществува слаба информираност относно дейността им и

възможностите, които те предлагат, за постигане на конкурентни предимства, базирани на НИРД.

Основната цел на статията е да се анализира ролята на неправителствените организации като активни организации, извършващи иновационни дейности. Във връзка с предходното е направен анализ на съвременното състояние на сектора и размера на средствата, инвестирани в иновационни дейности.

Разглеждайки потенциала и възможностите пред местните НПО и читалища е добре да се даде шанс на всички възможни роли, в които те могат да влязат като бенефициент или партньор, а именно: то може да бъде лидер на определени процеси; може да бъде партньор, особено що се отнася до изпълнение на стратегически проекти и планове за развитие; може да бъде посредник или медиатор между различни общностни групи и институции.

От гледна точка на общностното развитие считаме, че е важно да се инвестира в засилване на характеристиките на местните НПО и Читалища като средища на всички групи на общността, а не само на собствените му членове или пряко ангажираните в любителски формации или платени услуги.

Това на практика означава разширяване на целевите и потребителските групи чрез въвеждане на нови по-атрактивни читалищни услуги, засилване на възможностите за социално включване и смекчаване на неравенствата.

Наред с традиционните групи на деца с изявиени способности, самодейци и читатели, е необходимо да се разработят и прилагат нови подходи, адекватни за нуждите на младите хора, хората от третата възраст, хора с увреждания, земеделски производители, домакини, предприемачи, безработни, неформални групи за граждански инициативи и т.н.

Това е особено актуално в контекста на демографските проблеми в малките населени места.

За да се реализира потенциалът на местните НПО и Читалища, като средища на общността е необходимо те да отворят пространство за дебат, дискусии, срещи, публични обсъждания с цел повишаване участието на хората в общностния живот.

За целта е наложително на територията на МИГ, за НПО и Читалища да се създадат подходящи дискуссионни пространства.

Наред с необходимостта от реконструкция и ремонти на читалищните сгради е наложително да се инвестира и в нови архитектурни решения и преустройства на вътрешното пространство

(усвояване на фойета и други нефункционални площи), както и в изграждането на мултифункционални зали, оборудвани с технически средства, подходящи за дискуссионни, семинарни, камерни и сценични, публични и общностни прояви, кинопоказ, обучения, пресконференции и др.

Необходимо е да се инвестира и в потенциала на НПО и Читалища като мрежа за обмен на опит, идеи, практики, политики, инициативи за създаване на партньорства и проучване на потребностите в селските райони.

Възможностите за засилване на ролята на НПО и Читалища в селските райони се разглеждат в контекста на политиките за подобряване на качеството на живот на селските общности.

Тези възможности се проявяват най-отчетливо по отношение на повишаването квалификацията и възможностите за реализация на местните хора.

Динамичните промени и новите тенденции в начина на живот на общностно ниво и въздействието на глобализацията и потребителското общество, както и непрекъснатата мобилност на големи групи от хора, включително мигранти, откриват нови възможности за реализация пред НПО и Читалища.

Те са свързани с необходимостта от разнообразяване на продуктите и услугите, насочени към различни групи и общности. Сред възможните услуги и продукти са:

Засилване на посредническата роля на НПО и Читалища в малките населени места, напр. технологичен достъп в малките населени места до електронно правителство, електронно образование, електронно здраве, информационно посредничество между институциите и общността, консултации и срещи с експерти.

Нови/ иновативни услуги, базирани на нематериалното културно наследство, предаване на знания и умения между поколенията, продукти и програми за културен туризъм.

Активно поддържане на местната културна традиция в областта на нематериалното културно наследство; съхранява нематериалното културно наследство - традицията, местните и национални ценности и култура.

Мястото на НПО и Читалища в процеса на прилагане на подхода ВОМР е от съществена важност.

От гледна точка на ресурсен център на местно ниво, НПО и Читалища може да генерира и инициира местни партньорства в рамките на подхода ВОМР за териториално и икономическо местно развитие.

Те следва да бъдат основната точка и място за стартиране на разговори, намиране и изграждане на партньорства, активиране на процесите за създаване на капацитет на общността за оживяване на териториите и местно развитие.

4. Заключение

Гражданските организации са основен елемент на обществото и имат ключова роля за насърчаване на хората да бъдат активни и отговорни. Те са ключов и необходим партньор на държавната и местните власти.

От една страна, те дават възможност на различни групи в обществото да изразяват своите позиции публично.

От друга, реално влияят върху формирането на политики, засягащи пряко техните интереси и подпомагат институциите да вземат информирани решения, основани на анализ на различни гледни точки.

Проектно-ориентираният характер на неправителствените организации създава затруднения, свързани с развитие в дългосрочен план на тяхната устойчивост и финансова сигурност, което от своя страна води до фрагментиране на дейността им, липса на достатъчно съвместни инициативи, недостатъчна работа в мрежа, които в своята цялост водят до отсъствие на консолидация на гражданския сектор.

Оттеглянето на редица външни донори след присъединяването на Република България към ЕС затрудни достъпа до финансиране, а новите инструменти, част от които са и оперативните програми, не предлагат достатъчно директни възможности за развитие на капацитета на неправителствените организации.

Гражданските организации не само говорят за обществените проблеми, но и работят на терен за разрешаването им. От една страна, това включва предоставяне на услуги в образователната (всички форми на неформално образование), здравната (здравни медиатори, пациентските организации), социалната сфера (като доставчици на съвременни социални услуги), така че да се посрещат реалните нужди и да се намаляват държавните дефицити в тези области. От друга страна, натрупаните знания и опит използват в диалога си с институциите при формирането на политики и закони, като включват в процеса маргинализираните и най-уязвими групи, или най-неудобните въпроси, и насърчават повече участие и ангажираност на хората, които са засегнати от решенията. А в повечето случаи засегнати от политическите и законодателни решения сме цялото общество.

По отношение развитието на общностите в селските райони можем да изведем следните приоритети, които определят средищната роля на НПО и Читалища в една дългосрочна визия:

- Изграждане на социалния капитал и засилване на взаимовръзките на местната общност;
- Запазване, развитие и популяризиране на културната цялост на общността;
- Предоставяне на услуги, продукти и общностни инициативи, допринасящи за устойчивото местно развитие;
- Иновации, знание, обучение и повишаване на капацитета на човешкия ресурс.

Не съществува универсален модел за ролята на НПО и Читалища по отношение развитието на общностите в селските райони.

Основна характеристика на общностните организации е тяхната уникалност, произтичаща от местния контекст, ресурси, потребности и специфики.

Това определя търсенето на специфични подходи и инструменти за развитие за всяко конкретно място и задача на НПО и Читалища е да ги идентифицира, развие и приложи в своята общност.

При цялостната оценка на потенциала и възможностите на местните НПО и Читалища на територията на МИГ , те заемат важно място.

На тях се гледа като структури, които трябва да се запазват и укрепват в условията на гражданското общество и приобщаване към европейските ценности.

Все повече се налага мнението, че НПО и Читалища не само не са изчерпали своята жизненост и функционалност, но и продължават да бъдат едно от основните общностни средища.

НПО и Читалища се възприемат като двигатели на промяната, пространство за инициативи и развитие на обществото. Те също са доставчици на алтернативни икономически модели и социални иновации.

Тяхната работа е засегната най-много от появата на нови и разнообразни потребности, които изискват нови видове отговори.

Списък на използваните източници

1. Иновациите като приоритет на неправителствения сектор в България. Потенциал и възможности: гл. ас. д-р Даниела Венциславова Георгиева.

2. Байракова, С., “Силни и слаби страни на съвременните читалища Възможно ли е диференциране на държавната културна политика в сектора?”, в „Докторантски четения“, Сборник, 2017.

3. Информация от местните читалища.

4. Регистър на читалищата в РБ.

5. Как да бъдеш лидер на местната общност , Номер на проекта: 2019-1-PL01-KA204-065651, национална агенция на Еразъм+ в Полша.

6. Читалищата като средища за развитие на общностите в селските райони , Тематична работна група 7, национална селска мрежа.

7. Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони на република България за периода 2023-2027 г.

8. Трудности пред НПО при достъп до оперативни програми, Павлета Алексиева, Български център за нестопанско право.

9. Stoyanova, N. (2018). Guidelines for the development of regional plans for sustainable development in Northern-East Bulgaria. Sustainable development and competitiveness of regions. UARD Collective monograph series; Book 1; First edition ISBN 978-619-203-230-2. Academic publishing house “Talent”; University of agribusiness and rural development Plovdiv, 2018, pp. 205-221.

10. Stoyanova, N. (2019). Normative settlement of labour relations in agricultural sector in Bulgaria. Proceedings of the International scientific and practical conference “Bulgaria of regions’2019”. International scientific and practical conference „Bulgaria of regions 2019“on the topic „Fiscal policy, globalization and economic growth: sustainable development challenges and perspectives“, 22 November 2019, Plovdiv, pp. 621-626.